

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสิบสองเดือน (๒) เพื่อศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน (๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของพิธีกรรม ในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่มีต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน ผู้วิจัยพอที่จะสรุปผลของการวิจัยได้ดังนี้

ผลจากการศึกษาสรุปว่า พระมหากษัตริย์ของไทย ทรงเป็นทุกสิ่งอย่าง ที่ทำให้ชาติไทยได้ดำรงคงมา จนถึงทุกวันนี้ ทรงเป็นจอมทัพไทย และทรงเป็น เอกอัครศาสนูปถัมภก ของทุกศาสนาหลัก ที่พสกนิกรไทย นับถืออยู่ ทุกหมู่เหล่า แต่เนื่องจาก พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติของไทย มาแต่โบราณกาล จนถึงปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต ดังนั้น พระมหากษัตริย์ไทย จึงทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงปกครองประเทศ ด้วยหลัก ของทศพิธราชธรรม และจักรวรรดิวัตร อันเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา นำความเจริญ รุ่งเรือง และความผาสุก ร่มเย็น อันเป็นยอดปรารถนา ของมนุษย์มาสู่ชนชาวไทย ตลอดมา จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ความมุ่งหมายและความสำคัญของการปฏิบัติพระราชพิธีสิบสองเดือนในสมัยโบราณนั้น ก็เพื่อแผ่พระเดชานุภาพของพระมหากษัตริย์ให้เป็นที่ประจักษ์ และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่พระนคร และอาณาประชาราษฎร์ รวมทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นทางจิตใจให้กับสังคมในยุคนั้นด้วย

พระราชพิธีสิบสองเดือน ความว่าพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่าและความสำคัญของ พระราชพิธีสิบสองเดือน ทรงพระราชนิพนธ์พระราชทานพระบรมราชาธิบายในเรื่องพระราชพิธีประจำ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีต่างๆ ในรอบ ๑๒ เดือน ในด้านต่างๆ จะเป็นประโยชน์ในทางความรู้ แก่ผู้สนใจศึกษา ค้นคว้า พระราชพิธีสิบสองเดือน และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏใน พระราชพิธีสิบสองเดือน ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและคติธรรมที่สอดแทรกอยู่ในพระราชพิธีสิบสองเดือน ที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพระราชพิธีสิบสองเดือน ความว่าพระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ในฐานะวรรณกรรมที่ทรงคุณค่ามาก เรื่องหนึ่งทรงมีพระราชปรารภในการพระราชนิพนธ์หนังสือ พระราชพิธีสิบสองเดือนเพื่อเป็นกุศโลบายเตือนมิให้ประชาชนลืมนึกถึงความสำคัญของโบราณราชประเพณี ซึ่งเคยเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมของสังคมไทย และกำลังถูกทำลายท่ามกลางกระแสอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่เข้ามาในช่วงเวลานั้นอย่างรุนแรง และเป็นเครื่องมือในการอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับ พระราชพิธีสิบสองเดือนที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นโบราณราชประเพณีแก่พสกนิกร ของพระองค์ ผู้สนใจใฝ่ศึกษาและอนุชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับพระราชพิธีที่เคยมีมาในอดีต

พระราชนิพนธ์เล่มนี้ นับเป็นวรรณคดีชิ้นเอกเล่มหนึ่งของไทย ในพระราชนิพนธ์เล่มนี้ว่า ด้วยพระราชพิธีต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในสมัยโบราณ และในสมัยที่ทรงแต่ง รวบรวมหลายสิบพระราชพิธีด้วยกัน ทรงเล่าถึงพระราชพิธีต่างๆ ด้วยสำนวนภาษาที่ไม่เคร่งครัดอย่างตำรา ในสมัยใหม่อาจเรียกได้ว่าสารคดี พระราชพิธีสิบสองเดือนเป็นหนังสือที่อ่านได้ไม่ยาก มีรายละเอียดของพระราชพิธีในส่วนต่างๆ อย่างครบถ้วน

นอกจากทรงเล่าถึงพระราชพิธีตามตำรับโบราณแล้วยังทรงมีพระราชวินิจฉัยในเรื่องต่างๆ ได้อย่างแยบยล พระราชนิพนธ์เล่มนี้ นับเป็นแบบอย่างทั้งการเขียนความเรียง และตำราอ้างอิงที่สำคัญเกี่ยวกับพระราชพิธีของไทย ครั้นเมื่อ สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้น พระราชนิพนธ์ พระราชพิธีสิบสองเดือน ก็ได้รับการยกย่อง ว่าเป็น "ยอดของความเรียงอธิบาย" นอกจากนี้ยังได้รับการจัดเป็นหนึ่งในหนังสือดี ๑๐๐ เล่มที่คนไทยควรอ่านด้วย

พระราชพิธีสำหรับพระนครที่เคยมีมาแต่ก่อนอาศัยที่มาเป็นสองทางคือ จากตำราไสยศาสตร์ จากศาสนาพราหมณ์ทางหนึ่ง และจากพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง แต่มีบางพิธีมาจากต้นเหตุทั้งสองนี้ แล้วได้คละระคนกันขึ้นก็มีอยู่บ้าง แต่เดิมพระเจ้าแผ่นดินและชาวพระนครนับถือศาสนาพราหมณ์ การพิธีใดในศาสนาพราหมณ์ การพิธีใดที่เป็นศรีสวัสดิมงคล ก็ยึดถือปฏิบัติกันมา ครั้นต่อมาเมื่อชาวไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีได้มีฤกษ์และพิธีใดๆ เข้ามาปะปน ก็นำเอาพิธีต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งไม่ขัดต่อคติทางพระพุทธศาสนามาใช้ปฏิบัติแทรกไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในทางใจดังที่เคยเชื่อถือมาก่อนแล้วนั่นเอง

จากข้อความในพระราชพิธีสิบสองเดือน หมายความว่าถ้า พิธีขอฝนเป็นพิธีสำคัญ ที่คงปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศัพทพิธีราชธรรมของพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง บางคนกล่าวอ้างว่าดิน ฟ้า อากาศมักจะแปรไปตามความประพฤติของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเวลาฝนแล้ง ข้ายากหมากแพง พระเจ้าแผ่นดินนั้น ตั้งอยู่ในยุติธรรม ทรงพระกรุณาแก่อาณาประชาราษฎร์ที่ต้องอดอยาก ทรมาน พระองค์ต่างๆ เพื่อให้ฝนตก เช่นในคัมภีร์มหาวงศ์ พงศาวดารลังกา พระเจ้าแผ่นดินลงบรรทมอยู่ในลานพระเจดีย์ด้วยตั้งอธิษฐานว่า ถ้าฝนไม่ตกลงมา ขังลานพระเจดีย์จนพระองค์ลอยขึ้น ก็จะไม่เสด็จลุกขึ้น เป็นต้น ก็เป็น ความดีของพระเจ้าแผ่นดินที่ปกครองแผ่นดินอยู่ ในเวลาข้าวแพงนั้น ฝนก็แล้งข้าวก็แพงได้ อนึ่งในประเทศที่ใกล้เคียงประเทศไทย เช่น อินเดียและเมืองจีน ฝนแล้งข้าวแพงถึงคนตายเป็นจำนวนมาก ก็มีตัวอย่างเป็นอยู่เนืองๆ จะพาลว่าผู้ปกครองแผ่นดินทำให้ฝนแล้งข้าวแพงนั้นเป็นการไม่ควรอย่างยิ่ง แต่กระนั้น คนก็ยังคิดเช่นนั้นอยู่

หลักทศพิธราชธรรมถือเป็นข้อปฏิบัติ ซึ่งที่มีความเหมาะสมกับทุกคนในสังคม ไม่ใช่เพียงแต่พระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักรให้อาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุขเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้ปกครอง ผู้บริหารประเทศชาติทุกระดับหรือแม้แต่ผู้บริหารในองค์กรอื่นๆ เช่น องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรทางศาสนาและสังคมต่าง ๆ ที่พึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตน ถ้าทุกฝ่ายสามารถนำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมาย โดยนึกถึงประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยรวมเป็นที่ตั้ง

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชพิธีสำหรับพระนครที่เคยมีมาแต่ก่อนอาศัยที่มาเป็นสองทางคือ จากตำราไสยศาสตร์ จากศาสนาพราหมณ์ทางหนึ่ง และจากพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง แต่มีบางพิธีมาจากต้นเหตุทั้งสองนี้ แล้วได้คละระคนกันขึ้นก็มีอยู่บ้าง แต่เดิมพระเจ้าแผ่นดิน และชาวพระนครนับถือศาสนาพราหมณ์ การพิธีใดในศาสนาพราหมณ์ การพิธีใดที่เป็นศรีสวัสดิมงคลก็ยึดถือปฏิบัติกันมา ครั้นต่อมาเมื่อ

ชาวไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีได้มีฤกษ์และพิธีใดๆ เข้ามาปะปน ก็นำเอาพิธีต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งไม่ขัดต่อคติทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติแทรกไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในทางใจ ดังที่เคยเชื่อถือมาก่อนแล้วนั่นเอง

คุณค่าพิธีกรรมที่ปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน ประเทศไทย ได้รับเอาวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนา มาประเพณีปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต จนกลายมาเป็นรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชนชาติไทย ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีวัดกระจายอยู่ทั่วไปในทุกหมู่บ้าน ทุกชุมชนของสังคมไทย วัดจัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ทั้งมีบทบาทต่อสังคมในฐานะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญตามประเพณี จัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนเป็นที่พบปะสร้างสรรค์เนื่องในโอกาสต่างๆ ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ เห็นได้ชัด

ศาสนาพราหมณ์แหล่งกำเนิดในประเทศอินเดีย เป็นศาสนาดั้งเดิมของชนเผ่าอารยัน มีความเชื่อเรื่องพระเจ้าหลายองค์ โดยเฉพาะตรีมูรติ (พระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ) ต่อมาวิวัฒนาการเป็นศาสนาฮินดูสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพราหมณ์ เช่น การสร้างวัดหรือเทวสถานมักจะสร้างอยู่ริมๆ น้ำ ส่วนพิธีกรรมในพระราชพิธีสิบสองเดือน ได้ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ชาติไทย

ฉะนั้น พระราชพิธีสิบสองเดือนจึงเปรียบเสมือนหลักฐานที่สะท้อนความคิดความอ่านซึ่งต่อมาได้กลายเป็นต้นสายธารของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยใหม่ เพราะการให้เหตุผลของผู้นั้นเปรียบเสมือนเป็นตัวแทนทางความคิด และจิตสำนึกที่เป็นแบบสมัยใหม่ของในหลวงรัชกาลที่ ๕ ที่สุดท้ายได้นำพาการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยใหม่มาสู่สังคมไทยในเวลาต่อมาอย่างกว้างขวาง

พระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนของรัชกาลที่ ๕ นั้นนอกจากจะเป็นงานเขียนที่ทรงคุณค่า ที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับระเบียบพิธี และขั้นตอนของพระราชพิธีที่ประกอบในแต่ละเดือนของปอย่างละเอียดแล้ว ยังเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงจิตสำนึกของความเป็นสมัยใหม่ของชนชั้นนำไทยในขณะนั้น คือ รัชกาลที่ ๕ ไม่ว่าจะทรงรู้พระองค์หรือไม่ก็ตาม แต่การวิเคราะห์ของรัชกาลที่ ๕ นั้นก็ได้แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า อธิปไตยของความเป็นสมัยใหม่นั้นได้แทรกซึมอยู่ในวิถีคิดของชนชั้นนำไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งต่อมาก็ได้กลายเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อน และนำพาไปทะลุเข้าสู่กระบวนการก่อร่างสร้างรัฐสมัยใหม่ ของไทยอย่างที่เราพบโดยทั่วกันมาโดยตลอดนั่นเอง

ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นถึงการก่อตัวของจิตสำนึกที่เรียกได้ว่าเป็นจิตสำนึกแบบ “สมัยใหม่” ของรัชกาลที่ ๕ ที่เกิดขึ้นชัดเจนและทำให้เกิดจุดเปลี่ยนผ่านระหว่าง “ของเก่า” และ “ของใหม่” หรือ ที่ รัชชัย วินิจจะกุล เรียกว่าเป็นแนวคิดที่ทำให้เห็น “ยุคสมัยอย่างใหม่” คือเป็นงานที่สะท้อนว่าชนชั้นนำไทยนั้นมีช่องว่าง หรือ เส้นแบ่งในทางจิตสำนึก และความคิดระหว่าง “ของเก่า” กับ “ของใหม่” โดยสิ่งที่เป็นของใหม่นั้นย่อมจะต้องถูกชี้ให้เห็นถึงคุณค่าที่ดีกว่าของเก่าผ่านความสมเหตุสมผลตามแบบฉบับของโลกสมัยใหม่โดยบุคคลซึ่งมีวิถีคิด หรือ จิตสำนึกแบบสมัยใหม่แล้วนั่นเอง

การริเริ่มมีจิตสำนึกแบบสมัยใหม่ของชนชั้นนำไทยนี้เองที่ท้ายที่สุดได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ได้ให้นำพาประเทศไทยแบบโบราณ หรือ แบบศักดินา เข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ในระดับรัฐ หรือที่เรียกกันว่าเป็นการก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ซึ่งก็คือการปฏิรูประบอบราชาธิปไตย ที่ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่รัชกาลที่ ๕ นำมาใช้สถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิ หรือ รัฐสมัยใหม่ของไทยขึ้นเป็นครั้งแรกได้สำเร็จ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในมิติอื่นๆ ของสังคมตามมามากมาย ซึ่งสิ่งเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นผลพลวงจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของชนชั้นนำไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งสิ้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑) ประวัติความเป็นมาของพระราชพิธีสิบสองเดือน ควรให้ปุณฺชนรุ่นหลังรับรู้เรื่องประวัติความเป็นมาให้มากขึ้น

๒) คุณค่าของพิธีกรรม ในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่มีต่อสังคมไทยในอดีต และปัจจุบัน ควรเผยแพร่เป็นหนังสือให้อ่านง่าย และเข้าใจอย่างง่ายๆ

๓) คุณค่าของพิธีกรรม ในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่มีคุณค่าต่อสังคมไทยในอดีตและปัจจุบัน ควรส่งเสริมลูกหลานให้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ชาติไทย ประเพณี พิธีกรรม ต่างๆ ให้ลึกซึ้ง

ข. ข้อเสนอแนะทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อชนรุ่นหลังในการดำเนินชีวิต

๒) ศึกษาพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือนตามแนวพุทธจิตวิทยา